

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Onderzoek van Duitse bunkers uit de Eerste Wereldoorlog in Petit Bois, Wijtschate (Heuvelland)

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Onderzoek van Duitse bunkers uit de Eerste Wereldoorlog in Petit Bois,
Wijtschate (Heuvelland)
Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 269

AUTEURS

Marc Dewilde, Franky Wyffels, Sofie Vanhoutte,
Simon Verdegem & Jan Moens

JAAR VAN UITGAVE

2023

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed Wetenschappelijke
instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency Scientific Institution of the
Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

Zicht op de voorzijde van de bunker 2 in Petit Bois te Wijtschate
Copyright Onroerend Erfgoed

agentschap Onroerend Erfgoed
Havenlaan 88 bus 5
1000 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v.1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding
4.0 Internationaal-licentie. Bezoek
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van
de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution
4.0 International License. To view a copy of this license, visit
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/JJOA4649>
ISSN 1371-4678
D/2023/3241/143

////////////////////////////////////

ONDERZOEK VAN DUITSE BUNKERS

UIT DE EERSTE WERELDOORLOG IN

PETIT BOIS, WIJTSCHATE

(HEUVELLAND)

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

MARC DEWILDE, FRANKY WYFFELS, SOFIE VANHOUTTE, SIMON VERDEGEM & JAN
MOENS

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT	5
2	INLEIDING.....	7
3	BESCHRIJVING VAN HET UITGEVOERDE ONDERZOEK	9
3.1	DE ONDERZOEKSOPDRACHT.....	9
3.1.1	ALGEMENE BEPALINGEN	9
3.1.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT HET ONDERZOCHE GEBIED	10
3.1.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN.....	10
3.2	WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE	10
4	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMTELIJKE CONTEXT	12
4.1	BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOCHE GEBIED.....	12
4.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	14
4.2.1	BEKNOPT ALGEMENE HISTORISCHE CONTEXT	14
4.2.2	CARTOGRAFISCHE BRONNEN.....	15
4.2.3	ARCHEOLOGISCHE EN BOUWHISTORISCHE CONTEXT	15
5	BESCHRIJVING VAN DE SITE	17
5.1	SPOREN EN STRUCTUREN	17
5.1.1	BUNKER PETIT BOIS 1	17
5.1.2	BUNKER PETIT BOIS 2	20
5.2	DE VONDSTEN	26
6	INTERPRETATIE EN SYNTHESE.....	27
7	BEWARING EN DEPONERING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE	27
8	BIJLAGEN	28
8.1	FIGURENLIJST	28
8.2	VONDSTENLIJST	29
8.3	FOTOLIJST.....	30
9	BIBLIOGRAFIE	33
9.1	LITERATUUR	33
9.2	INTERNETBRONNEN.....	33

Trefwoorden	Heuvelland - Wijtschate. Bunkers Loopgraven WO I Glas / Metaal Bouwmaterialen Toevalsvondst. Opgraving wetenschappelijke vraagstelling
--------------------	---

Auteurs	Marc Dewilde, aOE Sofie Vanhoutte, aOE Franky Wyffels, aOE Jan Moens, aOE Simon Verdegem, Ruben Willaert nv
Terreinwerk	Marc Dewilde, aOE - Veldwerkleider Franky Wyffels, aOE - Veldtechnicus Dieter Rasschaert, aOE - Technisch assistent Serge Wackenier, aOE - Technisch assistent Nico Beernaert, aOE - Technisch assistent Stefan Corvelyn, aOE - Technisch assistent Norbert Clarysse - Vrijwilliger
Opmetingen, orthofoto's en kaartmateriaal	Johan Van Laecke - Landmeter-expert aOE
Fotografie terrein en vondsten	Marc Dewilde, aOE Franky Wyffels, aOE Johan Van Laecke, aOE

2 INLEIDING

Bij beheerswerken in Petit Bois, een gedeelte van het boscomplex rond Wijtschate, werden de ingangen van twee bunkers uit de Eerste Wereldoorlog vrijgelegd om ze voor vleermuizen toegankelijk te maken (fig. 1-2)¹. Het agentschap voor Natuur en Bos voerde de werken uit in augustus 2017. Bij het vrijmaken van de bunkers was Jan Decorte, archeoloog bij de onroerendergoeddienst CO7, door Pierre Hubau, boswachter in de regio Zuidvlaamse Heuvels van het agentschap Natuur en Bos, gevraagd om de werken te begeleiden.

Toen er bij de werken sporen aan het licht kwamen werden de graafwerken gestaakt en werd dit op 22 augustus 2017 gemeld bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Na evaluatie ter plaatse door de verantwoordelijk archeoloog van het agentschap werd in samenspraak met de zakelijkrechthouder beslist om de vrijgekomen resten te registreren.

Het terreinwerk en de rapportage van dit archeologisch onderzoek werd uitgevoerd door een team van het agentschap Onroerend Erfgoed. Het vrijleggen en de registratie van de aangesneden sporen en resten vond plaats van 24 tot 28 augustus 2017.

In dit eindverslag zullen de aangetroffen sporen en structuren besproken en toegelicht worden. Ook de historische voorkennis met betrekking tot de eerste wereldoorlog voor dit specifieke deel van de gemeente zal beknopt besproken worden. Het archeologisch ensemble zal na oplevering van dit eindverslag in beheer gegeven worden aan het depot van het agentschap Onroerend Erfgoed.

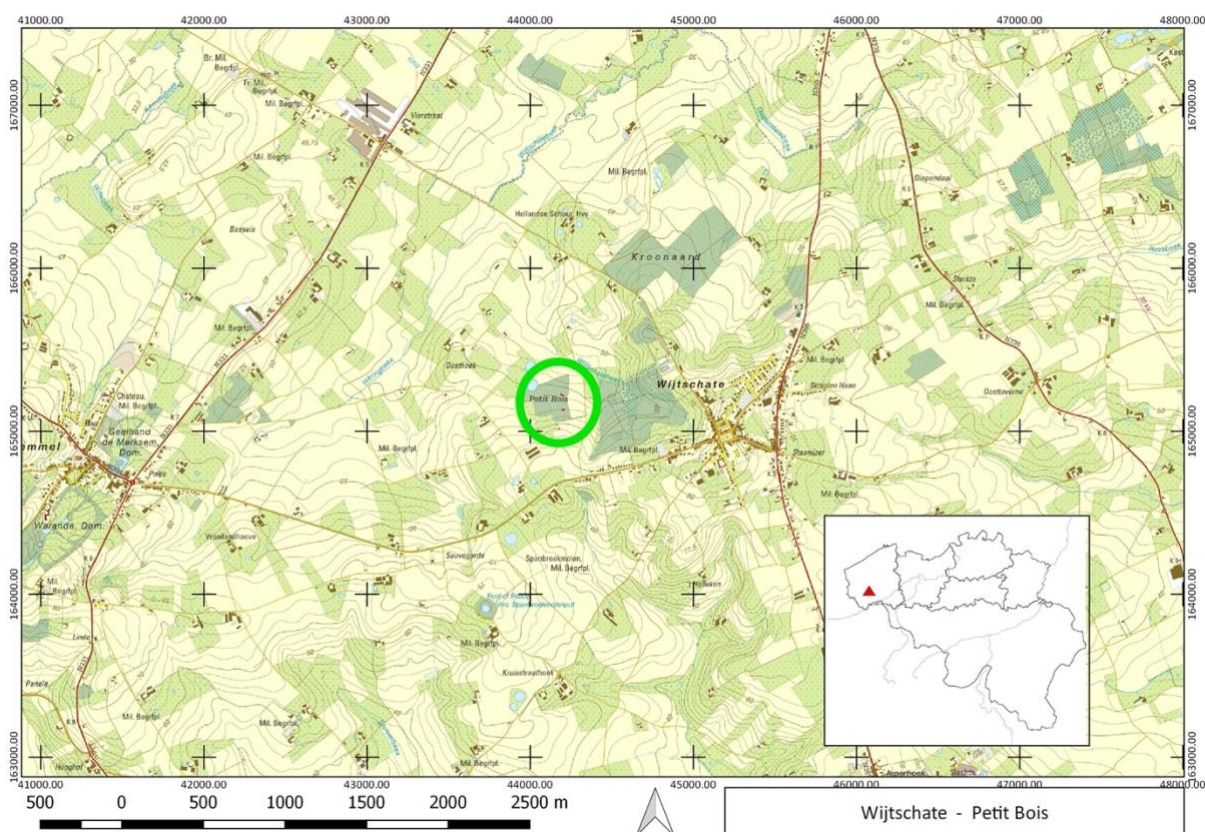

Fig. 1: Lokalisatie van de vindplaats op de topografische kaart (@AGIV).

¹ Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV) 2022a.

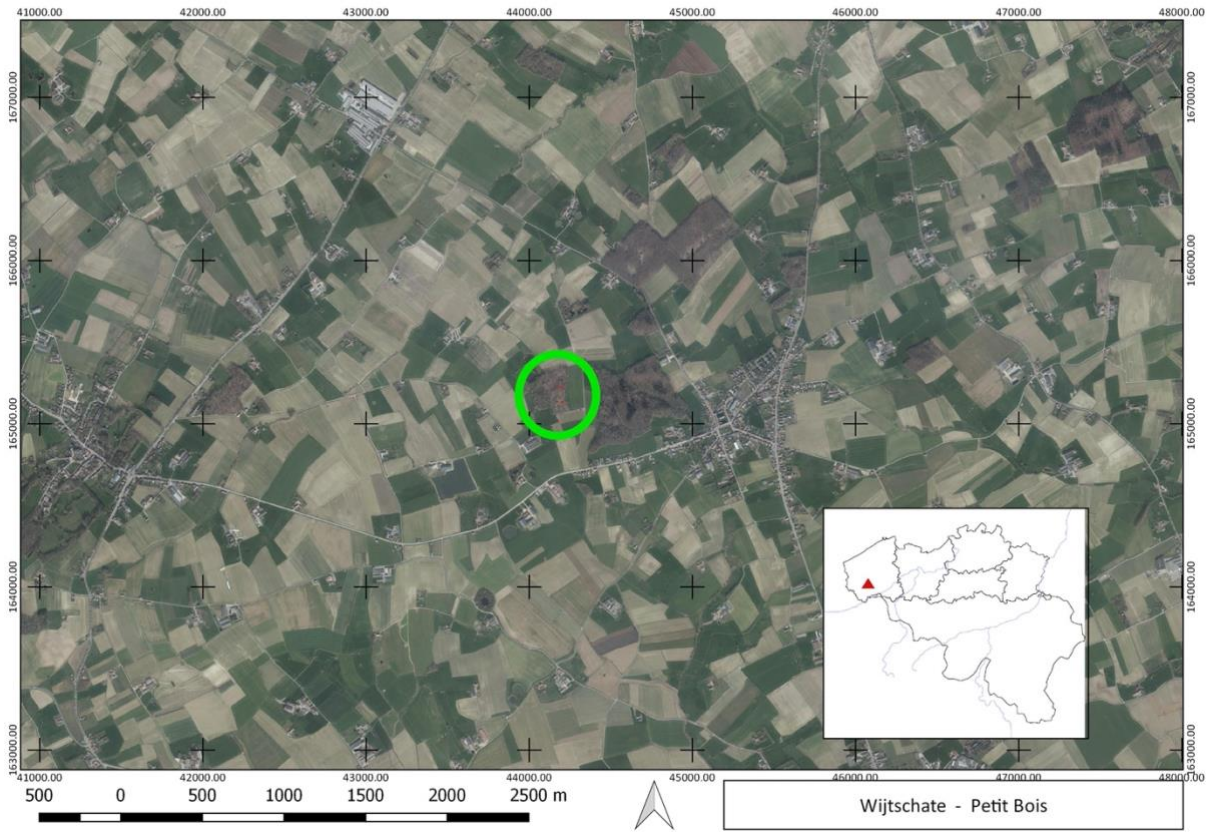

Fig. 2: Lokalisatie van de vindplaats op de meest recente orthofoto (@AGIV).

3.1.2 De vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, is een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde. Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden

3.1.3 Randvoorwaarden bij toevalsvondsten

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *'De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap'*.

Met het agentschap voor Natuur en Bos, de opdrachtgever van de werken, konden perfecte afspraken worden gemaakt zodat het terreinonderzoek vlot kon uitgevoerd worden.

3.2 WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE

Het veldwerk werd onder leiding van Marc Dewilde (veldwerkleider) uitgevoerd door Franky Wyffels (veldtechnicus) en Nico Beernaert, Stefan Corveleyn, Dieter Rasschaert en Serge Wackenier (technisch assistenten) en Norbert Clarysse, vrijwilliger. De bepaling van de exacte locatie van het terrein en de opmeting van de structuren gebeurden door landmeter-expert Johan Van Laecke, agentschap Onroerend Erfgoed. Beide vindplaatsen werden in detail gefotografeerd. De foto's werden genomen door Franky Wyffels, Marc Dewilde en Johan Vanlaecke. Bij het veldwerk waren er geen externen in het kader van wetenschappelijke advisering betrokken.

Gezien het hier een toevalsvondst betreft, was hier echter geen sprake van een voorafgaand bepaalde strategie.

De opgravingszones betroffen de vlakken gelegen vóór de ingangspartij van beide bunkers (fig. 3-4). De contouren van de structuren werden digitaal en gegeorefereerd opgemeten. Het inmeten gebeurde met een Robotic Total Station (RTS) en GPS-RTKtoestel in Lambert 72. De hoogtes werden geregistreerd in TAW (Tweede Algemene Waterpassing) met minimale GPS-nauwkeurigheid. Detailtekeningen werden manueel gemaakt, op schaal 1/50.

Fig. 3: Bij het vrijmaken van de ingang van bunker 2 werden WO I resten aangesneden. Ze werden over een beperkte zone verder blootgelegd om ze te kunnen interpreteren (© aOE).

Fig. 4: Zicht op bunker 1. Bij het vrijmaken van de toegangspartij werden bijkomende sporen aangesneden waardoor er een beperkte zone vóór de bunker verder is vrijgelegd (© aOE).

4 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMTELIJKE CONTEXT

4.1 BESCHRIJVING VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

De beide bunkers situeren zich op een bebost perceel ten westen van de Kroonaardstraat (fig. 1-2, 5-6)². Het perceel situeert zich op ongeveer 1000 m ten noordoosten van de dorpskern van Wijtschate. Ten noordoosten van beide bunkers zijn twee kraters gelegen, relictten van de mijnenslag op 7 juni 1917. Het gebied met beide bunkers is gesitueerd op een lichte noordzuid helling (+53 m TAW) (fig. 7)³. Op de bodemkaart is het gebied gekarteerd als Ada, een matig natte leembodem met textuur B horizont (fig. 8)⁴.

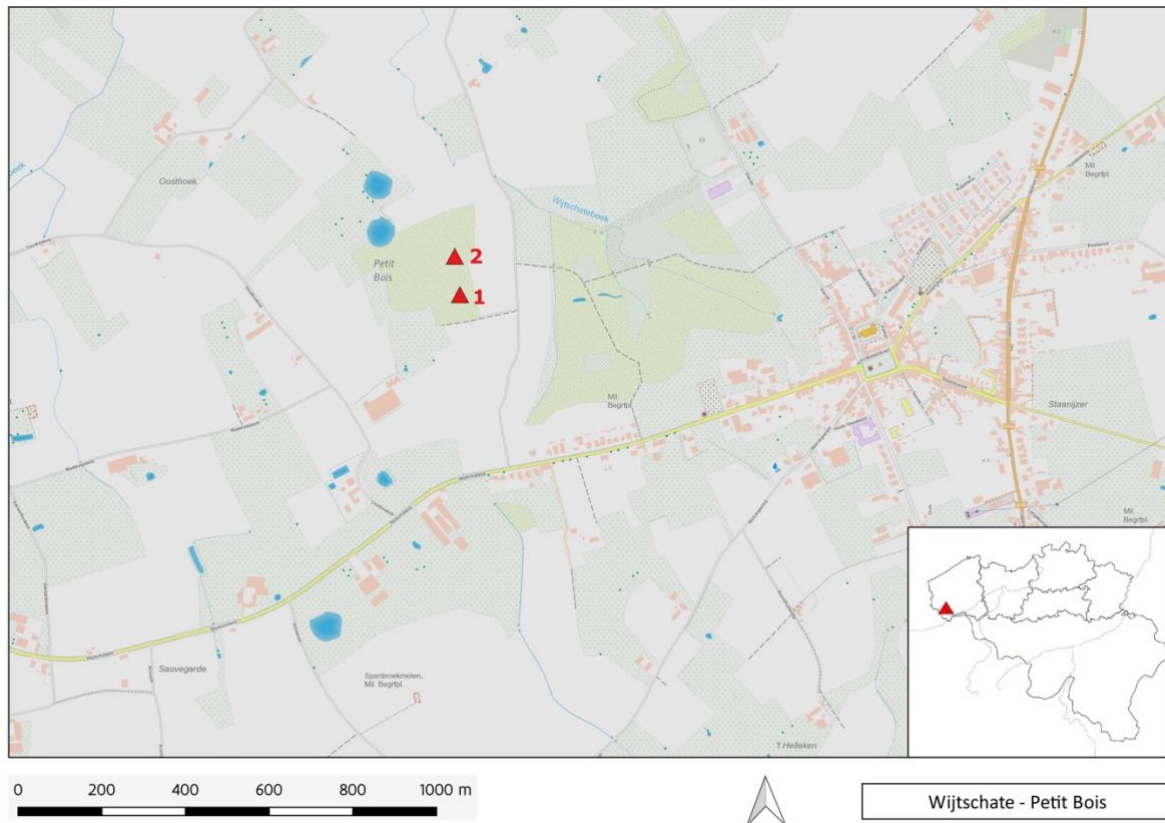

Fig. 5: Situering van beide bunkers (rode driehoekjes) op de topografische kaart (© AGIV).

² Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV) 2022a.

³ Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV) 2022b.

⁴ Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV) 2022.

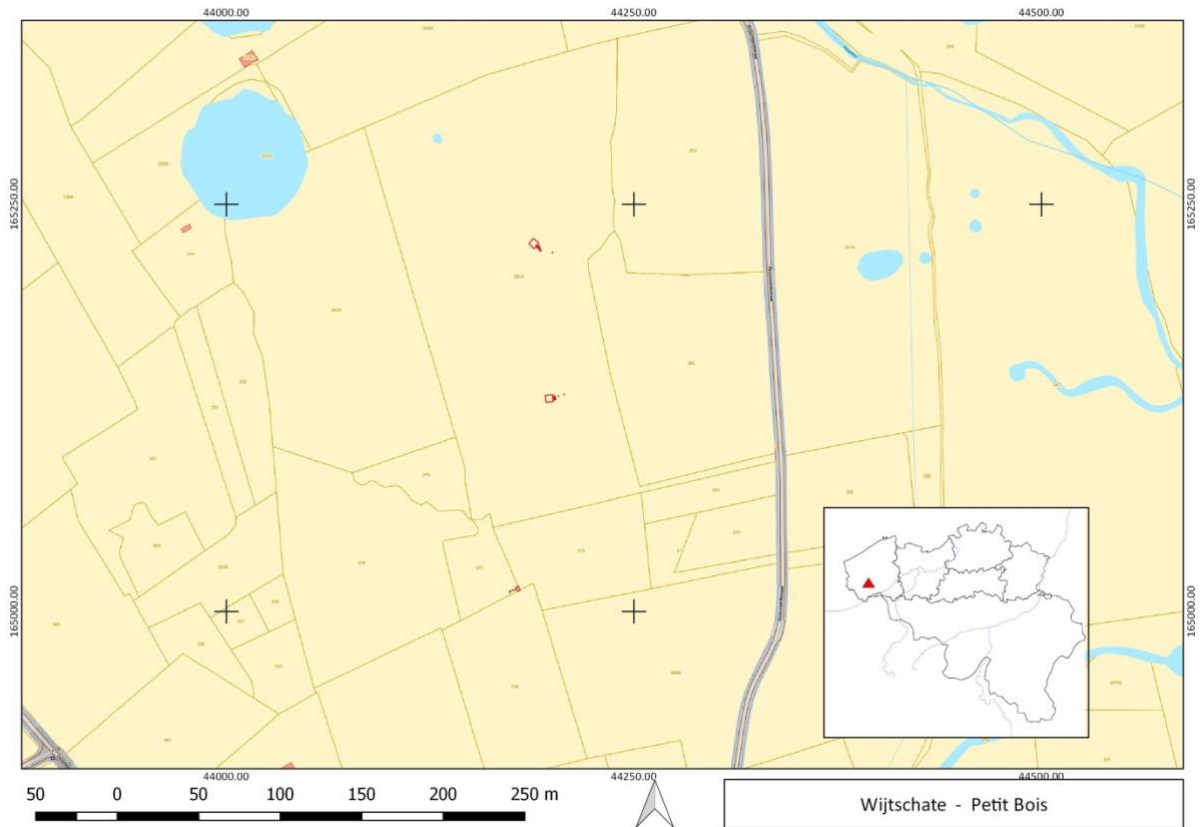

Fig. 6: Lokalisatie van de vindplaats (bunker 1 en 2) op het GRB met kadaster (© AGIV).

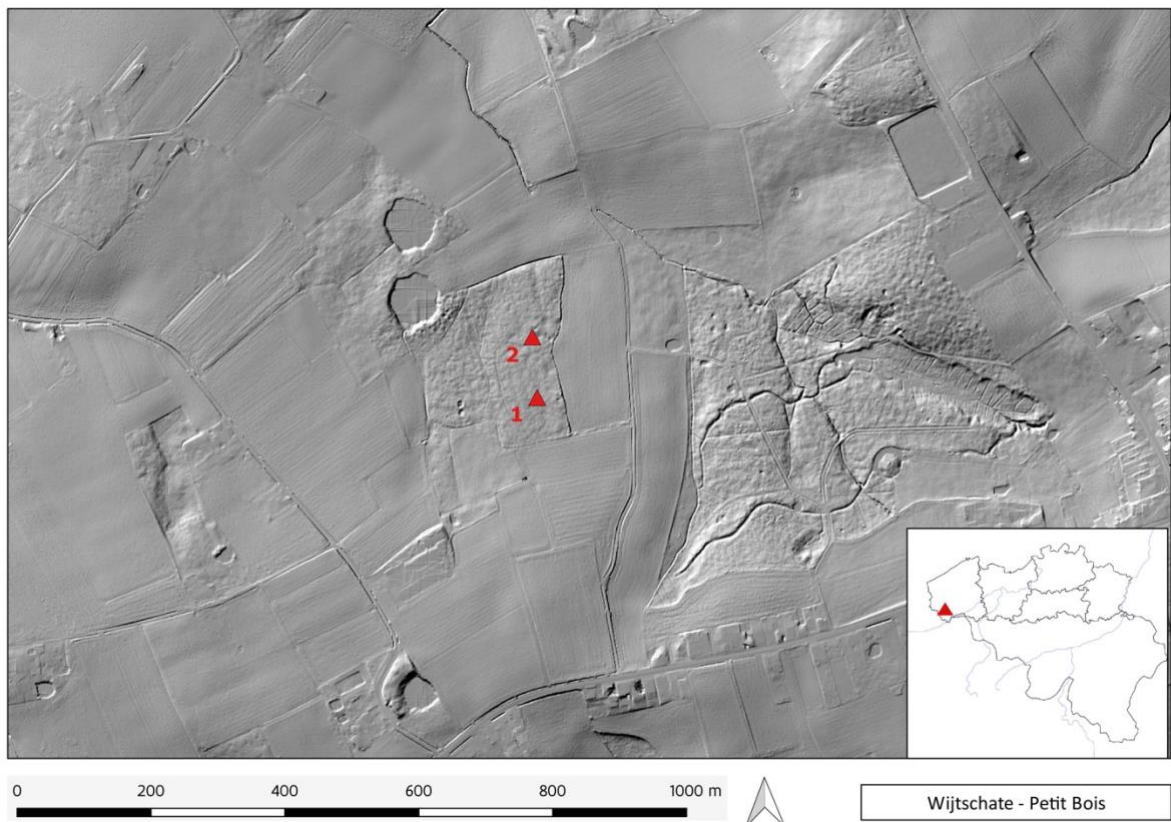

Fig. 7: Situering van de bunkers (rode driehoekjes) op het digitaal hoogtemodel (© AGIV).

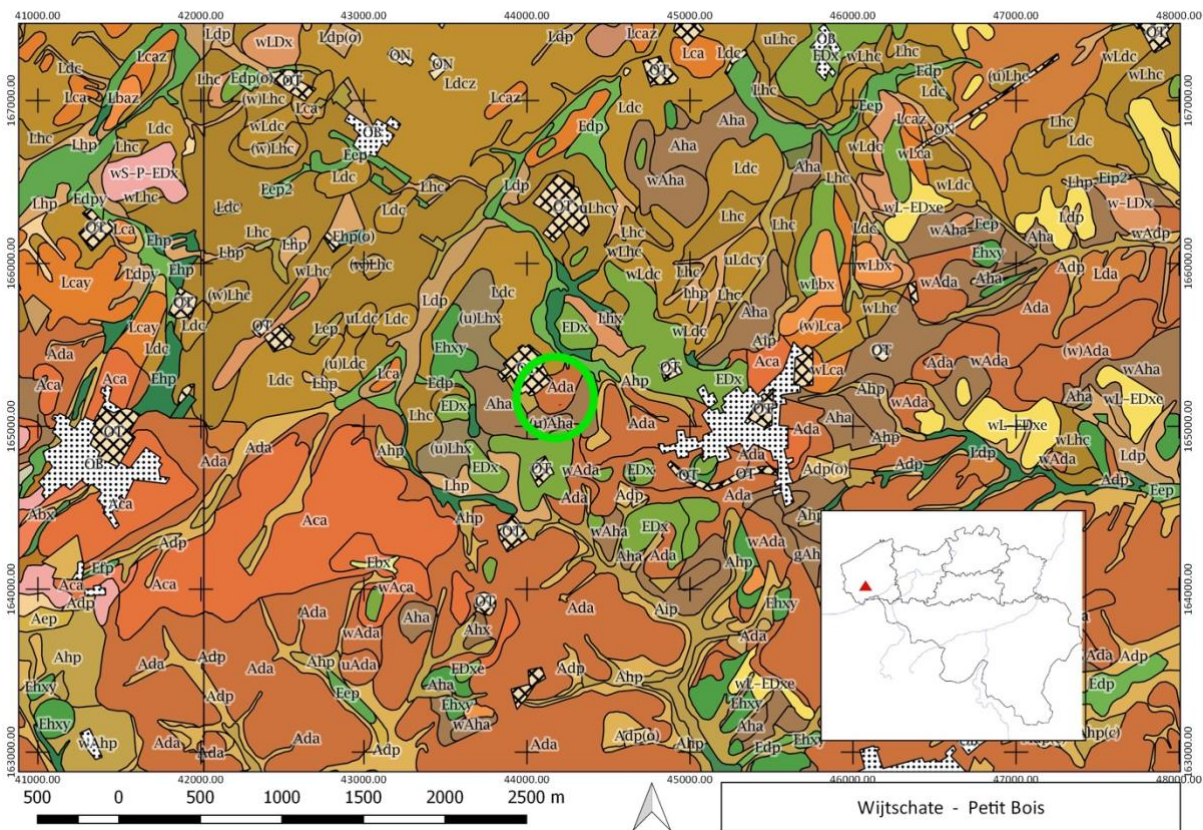

Fig. 8: Situering van het gebied op de bodemkaart (groene cirkel) (© DOV).

4.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.2.1 **Beknpte algemene historische context**

Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog werd na enkele Duitse passages richting leper de heuvelrug van Mesen door Britse troepen ingenomen⁵. Vanaf 20 oktober kwam hierop Duits verweer en de daaropvolgende dagen zou het bezit van de heuvelrug betwist worden. Aanvankelijk werd goed stand gehouden maar de Duitse druk op de Britse linies werd steeds groter en ook de Duitse artilleriesteun werd alsmar beter en zwaarder. Mesen werd met zwaar geschut gebombardeerd en na verwoede gevechten dienden de Britten zich begin november terug te trekken in westelijke richting. Ook Wijtschate moest hierbij worden opgeheven. In de hierop volgende weken werden verscheidene pogingen ondernomen door de Britse troepen om terrein te heroveren, maar na de laatste poging om Wijtschate in te nemen medio december 1914 stabiliseerde het front zich aan de heuvelrug van Mesen. In de winter van 1914-1915 bouwden beide partijen hun defensieve systeem er verder uit. Het Duitse defensieve systeem dat de heuvelrug van Mesen diende te verdedigen is grosso modo op te delen in vier linies⁶. De meest westelijke linie, de frontlinie of *Vorderste Stellung*, bevond zich ten westen van de top van de heuvelrug op de heuvelflank richting Britse linies. Deze eerste linie bestond uit een hoofdweerstandslinie, ondersteuningslinies en verbindingsloopgraven en was verder uitgerust met versterkte posities. Deze werden vaak in ruines uitgebouwd en/of werden met beton verstevigd. Op de heuvelrug zelf bevond zich een tweede linie, de *Höhenlinie*, die de top van de heuvelrug volgde en net zoals de frontlinie in het zicht van de Britten gelegen was. De zone tussen beide linies was met een netwerk van loopgraven, mitrailleurposten, bomvrije schuilplaatsen en loopgraafmortieren

⁵ Voor een uitgebreide beschrijving van het historisch kader zie Verdegem & Bracke 2023, 15-22.

⁶ Verdegem & Bracke 2023, 17-18: fig. 11.

uitgerust. Meer naar het oosten, achter de *Höhenlinie* liep de *Sehnenlinie* die bezet was met ondersteuningstroepen. Nog meer oostwaarts situeerde zich de Waastenlinie. Beide bunkers in Petit Bois maakten deel uit van de sterk uitgebouwde, voorste Duitse linie en lagen 200 m verwijderd van de eigenlijke vuurlinie, die tot de mijnslag van 7 juni 1917 bemand werd. Op de rand van Petit Bois gingen op die dag twee van in totaal negentien Britse mijnladingen de lucht in⁷. Slechts enkele uren na het begin van de aanval was de heuvelrug (*Höhenlinie*) ingenomen en groeven de troepen van de eerste aanvalsgolf zich in om een eventuele tegenaanval het hoofd te bieden.

4.2.2 Cartografische bronnen

Petit Bois wordt op Duitse militaire stafkaarten aangeduid als *Mark Wald*. Ze maakten deel uit van de *Vorderste Stellung*, die zich ten westen van de top van de heuvelrug bevond op de heuvelflank richting Britse linies (fig. 9).

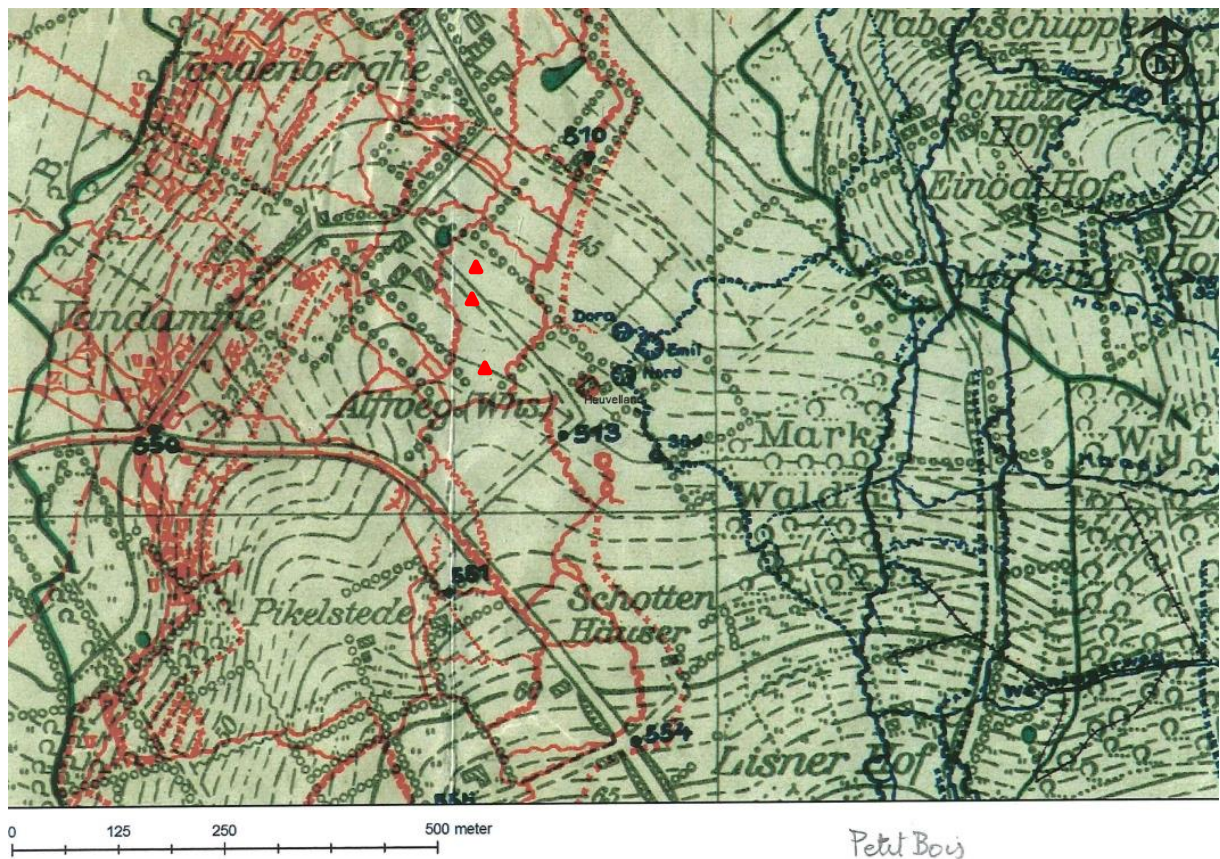

Fig. 9: Positie van de bunkers ter hoogte van Petit Bois op een Duitse militaire kaart (rode driehoeken) met de Duitse linies (blauw) en geallieerde linies (rood) (© IFFM).

4.2.3 Archeologische en bouwhistorische context

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is een databank van archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Beide bunkers zijn opgenomen als waarneming in deze databank⁸. Een derde bunker, buiten het bos, ligt 120 m meer naar het zuiden in een aanpalende weide⁹.

⁷ Voor een uitgebreide bespreking van de mijnslag van 7 juni 1917 en de relictten in het landschap zie Verboven 2014.

⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022d & Inventaris Onroerend Erfgoed 2022e.

⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022c.

De bunkers zijn opgenomen als vastgestelde bouwkundige erfgoed in de inventaris van het agentschap Onroerend Erfgoed¹⁰. Het zijn half-ondergrondse betonnen constructies die ter plaatse gegoten zijn volgens het principe van de verloren bekisting. Ze zijn op het eerste gezicht van hetzelfde type en meten ongeveer 4,5 op 4,5 m. Op de oostelijke zijde, de Duitse zijde, zijn ze voorzien van een deuropening (1,2 op 0,7 m), twee kijksleuven (0,4 op 0,2 m) en een opening voor een vermoedelijke kachelpijp. Het dak is gegoten op ijzeren golfplaten, die ongeveer 2,3 m overspannen. Vóór beide bunkers liep een verbindingsloopgraaf van waaruit via een getrapte overloop de bunker bereikbaar was.

¹⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2022a & Inventaris Onroerend Erfgoed 2022b.

5 BESCHRIJVING VAN DE SITE

5.1 SPOREN EN STRUCTUREN

De twee onderzochte bunkers in Petit Bois liggen op een afstand van 85 m van elkaar met bunker 1 als meest zuidelijk gesitueerde structuur (fig. 5, 7).

5.1.1 Bunker Petit Bois 1

Fig. 10: Zicht op de aangetroffen resten na de eerste ingreep ter hoogte van bunker 1. Aan de voorkant van de bunker zijn planken van de loopgraaf (op de voorgrond) en van de lager gelegen overloop te zien. Hier en daar valt ook de restant van een paal op, naast een metalen buis met telefoonkabel (© aOE).

Bunker 1 is iets kleiner dan bunker 2 (buitenwerks respectievelijk 4,36 x 4,15 m en 4,48 x 4,53 m) (fig. 10-16). De maximale hoogte binnenin bunker 1 is 1,59 m en de binnenwerkse breedte 2,3 m. Golfplaten van 1 m breed overspannen de ruimte. Ze zijn gekenmerkt door diepe en brede golven (10 cm van golf tot golf). De golfplaten liggen op een horizontaal ijzeren I-profiel. Bij bunker 1 is, alleszins aan de voorzijde, de aanwezigheid van een funderingsplaat vastgesteld, die 0,3 m breder is. Dit plateau, waarin ook ijzeren staven zijn verwerkt, stak in een houten bekisting van planken en palen.

Fig. 11: Zicht vanuit het zuidoosten op de aangetroffen structuren voor de ingang van bunker 1 (© aOE).

Fig. 12: Zicht vanuit het noordoosten op de aangetroffen structuren voor de ingang van bunker 1 (© aOE).

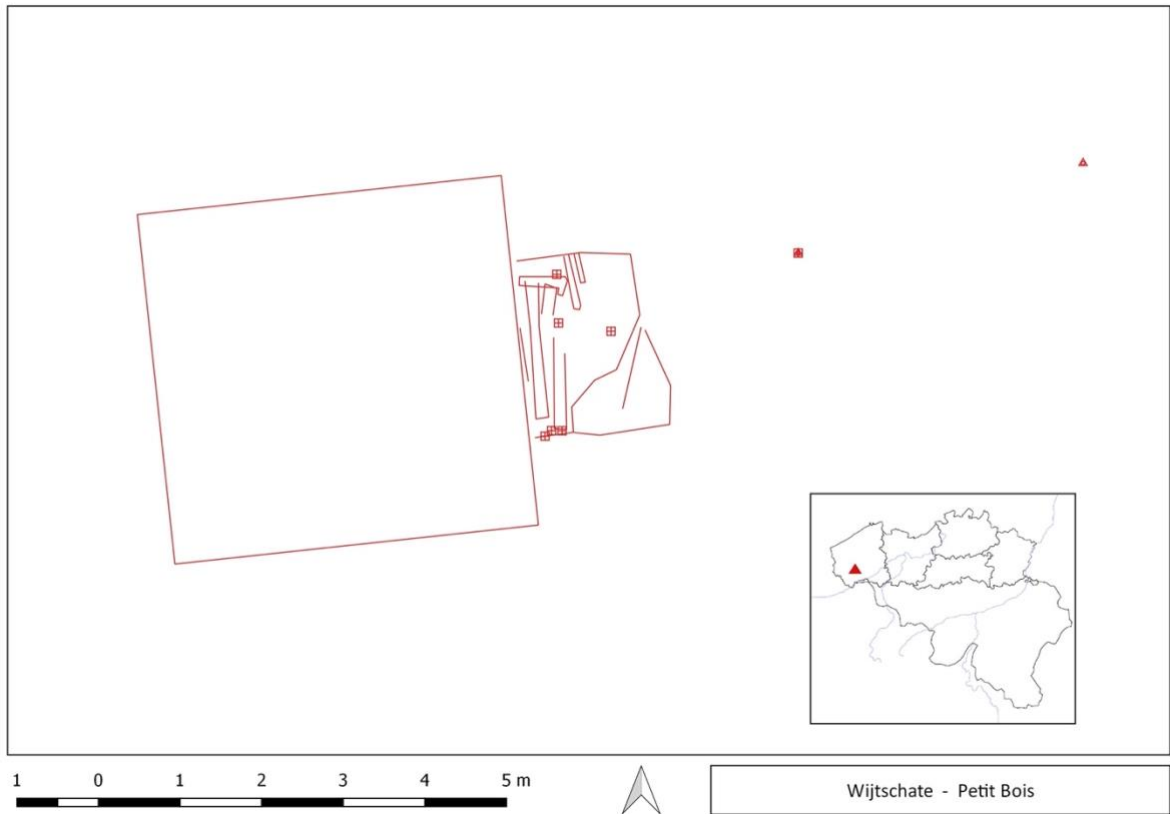

Fig. 13: De contouren van bunker 1 en de digitaal opgemeten structuren ter hoogte van de ingang (© aOE).

Fig. 14: Zicht van bovenuit op de aangetroffen structuren aan de ingangspartij van bunker 1 (© aOE).

De zijwanden en de achterzijde van de bunker hebben een dikte van 1,1 m. Aan de voorzijde is dat 0,4 m. In het beton zijn de afdrucken van de planken van de bekisting te zien; de breedte van de afdrucken varieert tussen ongeveer 14 en 28 cm. In de dagwanden van de deuropening zijn uitsparingen voorzien om er houten blokken in te plaatsen om de bekleding en de deurengsels aan vast te maken. In de frontgevel waren ook twee kleine schuine uitsparingen aangebracht om van bovenuit piketten in te schuiven, mogelijk om er prikkeldraad of camouflage aan te bevestigen.

Fig. 15: Aan de frontzijde waren gaten voorzien om er piketten in te plaatsen en om er prikkeldraad of camouflage aan te bevestigen (© aOE).

In tegenstelling tot bunker 2 werd in bunker 1 geen afvoergootje in de vloer vastgesteld. Het hoogteverschil tussen dorpel en vloer bedroeg 7 cm, het verschil tussen dorpel en plateau 22 cm.

Parallel met de voorzijde van de bunker, op 0,5 m afstand, was een loopgraaf aangelegd (fig. 13-14). Op de bodem van deze loopgraaf lagen loopplanken naast elkaar. Voor de wandbeschoeiing waren palen en opnieuw planken en mogelijk ook vlechtwerk gebruikt. De loopgraaf was 0,9 m breed. Op de bodem was ook nog een metalen buis met telefoonkabel vast te stellen.

Met een trapje van 0,2 m was vóór de ingang van de bunker een overloop geconstrueerd. Ook de overloop bestond uit naast elkaar neergelegde, lange planken en was aan de zuidzijde afgezet met enkele paaltjes.

Fig. 16: Coupe op de loopgraaf (rechts van de paaltjes). De vulling van de loopgraaf is door de humeuze component duidelijk te onderscheiden (© aOE).

5.1.2 Bunker Petit Bois 2

Zowel de loopgraaf als de getrapte overloop waren ter hoogte van bunker 2 met *duckboards* uitgebouwd (fig. 17-26). In de loopgraaf konden twee fasen herkend worden. In de tweede fase was

de *duckboard* 0,73 m breed. Restanten van palen suggereerden de beschoeiing van de loopgraaf. Enkele haakse planken van een *duckboard* wezen op een verstoring en de aanwezigheid van een andere loopgraaf (zie verder). Ook hier wees een metalen buis met telefoonkabel uit dat het een verbindingloopgraaf betrof.

Fig. 17: Frontaal zicht op de voorzijde van de bunker 2 na de eerste ingreep (© aOE).

Fig. 18: Zicht op de resten, die vóór de bunker aangetroffen werden. Links: een restant van de *duckboard*, die als lager gelegen overloop fungeerde. Midden: twee opeengestapelde *duckboards* geven een aanpassing van de loopgraaf aan. In de bovenhoek zijn enkele afwijkende planken en een metalen buis te zien, vermoedelijk een verstoring (© aOE).

Fig. 19: Zicht vanuit het oosten op de zone vóór de bunker. De grijze vlekken zijn bominslagen, die deels zijn gevuld met grijze leperiaanse klei (zandzakken) gevuld zijn (© aOE).

Fig. 20: Zicht vanuit het zuiden op de zone vóór bunker 2 (© aOE).

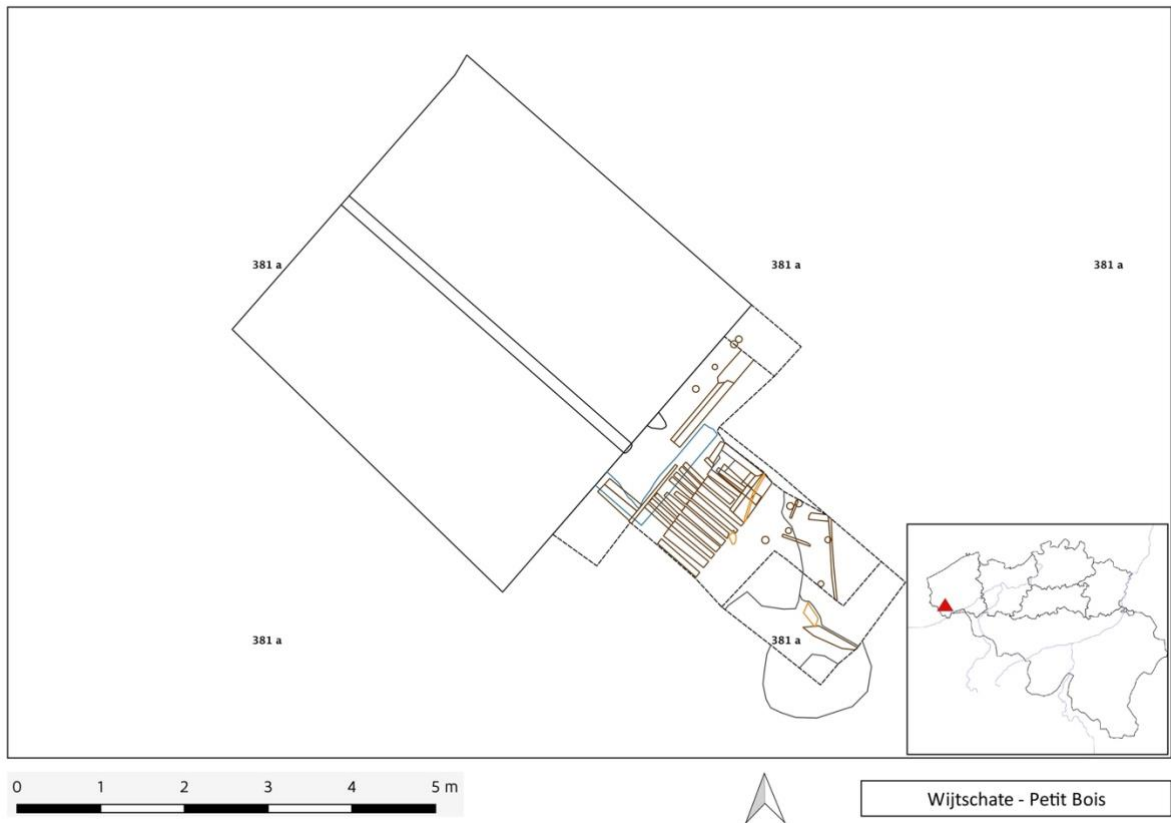

Fig. 21: De contouren van bunker 2 en de digitaal opgemeten structuren aan de voorzijde (© aOE).

Fig. 22: Bovenaanzicht van de aangetroffen structuren aan de ingangspartij van bunker 2 (© aOE).

Zowel naast als onder de *duckboards* lag er een keibed. Ernaast was dat 10 cm breed. De dikte bedroeg 20 cm. Dit was waarschijnlijk als drainage bedoeld.

Bij bunker 2 is van een funderingsplaat geen spoor gevonden, wel van een afwateringssysteem. Centraal was in de vloer van de bunker een geultje voorzien, waarlangs het water, onder de dorpel

door, kon geëvacueerd worden. Vóór de ingang van de bunker was een betonnen, L-vormig muurtje geconstrueerd (fig. 23-25). Dit vormde een niet afgesloten kuip, van waaruit een houten afvoer het water in noordelijke richting afvoerde. Deze houten koker, die parallel met de voorzijde van de bunker was ingegraven, was vierkant in doorsnede met zijden van 0,2 m en werd door enkele palen op zijn plaats gehouden. De *duckboard* van de overloop bedekte dit alles.

Fig. 23: Zicht van bovenuit op de zone vóór de bunker nadat een *duckboard* is weggehaald. Van boven naar onder: de L-vormige aanbouw tegen de bunker, de overblijvende *duckboard* en een inslag, die deels met grijze klei gevuld is (© aOE).

Fig. 24: Zicht van bovenuit op de L-vormige aanbouw en de houten koker langswaar overtollig water werd geëvacueerd (© aOE).

Fig. 25: Zicht op de L-vormige aanbouw vanuit het zuidwesten van waaruit de houten koker start (© aOE).

Bunker 2 lijkt zwaar onder vuur te hebben gelegen. Dit kan onder andere afgeleid worden uit het secundair gebruik van keibeton en de schuine bekistingsstrepen op de voorgevel. Ook het dak was hersteld. Vlak vóór de ingang waren enkele granaten ingeslagen. Eén ervan, aan de rand van de loopgraaf, was opgevuld met zandzakken; wat duidelijk was door de grote klompen grijze, leperiaanse klei.

Schuin vóór deze bunker werd een transect van een andere loopgraaf aangesneden, die in de richting van de hoek van de bunker liep (fig. 26). Deze oudere loopgraaf was door de aanleg van de verbindingsloopgraaf vóór de bunker en enkele inslagen verstoord geraakt en vervangen. De beschoeiing van de loopgraaf bestond uit schuine palen met planken aan de buitenkant. Afgaande op de palen was de loopgraaf onderin oorspronkelijk ongeveer 50 cm breed en dus waarschijnlijk bedoeld als verbindingsloopgraaf. Er hoorde ook een metalen buis met telefoonkabel bij.

Fig. 26: Coupe op de loopgraaf met (weggenomen) *duckboard* (links) en de oudere, opgegeven loopgraaf (rechts), waarbij veel houtresten in de vulling zijn terechtgekomen. Ook de kleiige vulling van een inslag valt op. De inslag had ook een communicatiekabel (links van de meetbaak) uitgeschakeld (© aOE).

5.2 DE VONDSTEN

Tijdens de opgraving werd slechts een beperkte hoeveelheid vondsten aangetroffen (zie 8.2 Vondstenlijst).

Ter hoogte van bunker 1 (structuur/spoor 001) werden een fragment van een loopgraafschopje, wat prikkeldraad een koolstoffilter van een Duits gasmasker en enkele glasfragmenten aangetroffen. Daarnaast ook enkele kogelhulzen van Duitse (Mauser) en Britse makelij. Onder de aangesneden loopgraaf (structuur/spoor 004) werden drie clips en vijf hulzen van Duitse geweerprojectielen gevonden, alsook een fragment van een mesheft.

Aan de ingang van bunker 2 (structuur/spoor 002) werden verscheidene volledige of gefragmenteerde flessen gevonden, naast een koolstoffilter van een Duits gasmasker en enkele munitiefragmenten.

Vermits de opgesomde vondsten frequent opduiken in WO I-sites en een strikt gestandaardiseerde vorm vertonen, is beslist deze niet af te beelden.

6 INTERPRETATIE EN SYNTHESE

Bij beheerswerken in Petit Bois, een bosgedeelte van het boscomplex rond Wijtschate, werden de ingangen van twee bunkers uit de Eerste Wereldoorlog vrijgelegd. Beide bunkers hebben vergelijkbare afmetingen en zijn opgetrokken in beton met golfplaten die de binnenruimtes overspannen. Ter hoogte van de ingangspartijen kon vastgesteld worden dat er verscheidene aanpassingen werden uitgevoerd aan de verbindingssloopgraaf tijdens de periode dat de bunkers in gebruik waren.

Beide onderzochte bunkers liggen op een afstand van 85 m van elkaar en maakten deel uit van de sterk uitgebouwde, voorste Duitse linie of *Vorderste Stellung*. Ze lagen 200 m verwijderd van de eigenlijke vuurlinie, die tot de mijnslag van 7 juni 1917 bemand werd.

7 BEWARING EN DEPONERING ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Zoals decretaal bepaald is, moet de zakelijkrechthouder beslissen waar het archeologische ensemble uiteindelijk bewaard zal worden en het hierbij als een geheel bewaren, het in goede staat behouden en beschikbaar houden voor wetenschappelijk onderzoek (*Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013 - Art. 5.2.1*). De zakelijkrechthouder die het beheer van een archeologisch ensemble toevertrouwt aan een erkend onroerendergoeddepot voldoet aan deze verplichtingen.

Na de oplevering van dit eindverslag wordt het archeologisch ensemble door de zakelijkrechthouder in beheer gegeven van het erkend depot van het agentschap Onroerend Erfgoed.

8 BIJLAGEN

8.1 FIGURENLIJST

Fig. 1: Lokalisatie van de vindplaats op de topografische kaart (@AGIV).....	7
Fig. 2: Lokalisatie van de vindplaats op de meest recente orthofoto (@AGIV).....	8
Fig. 3: Bij het vrijmaken van de ingang van bunker 2 werden WO I resten aangesneden. Ze werden over een beperkte zone verder blootgelegd om ze te kunnen interpreteren (© aOE).....	11
Fig. 4: Zicht op bunker 1. Bij het vrijmaken van de toegangspartij werden bijkomende sporen aangesneden waardoor er een beperkte zone vóór de bunker verder is vrijgelegd (© aOE).....	11
Fig. 5: Situering van beide bunkers (rode driehoekjes) op de topografische kaart (© AGIV).....	12
Fig. 6: Lokalisatie van de vindplaats (bunker 1 en 2) op het GRB met kadaster (© AGIV).....	13
Fig. 7: Situering van de bunkers (rode driehoekjes) op het digitaal hoogtemodel (© AGIV).....	13
Fig. 8: Situering van het gebied op de bodemkaart (groene cirkel) (© DOV).....	14
Fig. 9: Positie van de bunkers ter hoogte van Petit Bois op een Duitse militaire kaart (rode driehoeken) met de Duitse linies (blauw) en geallieerde linies (rood) (© IFFM).....	15
Fig. 10: Zicht op de aangetroffen resten na de eerste ingreep ter hoogte van bunker 1. Aan de voorkant van de bunker zijn planken van de loopgraaf (op de voorgrond) en van de lager gelegen overloop te zien. Hier en daar valt ook de restant van een paal op, naast een metalen buis met telefoonkabel (© aOE).....	17
Fig. 11: Zicht vanuit het zuidoosten op de aangetroffen structuren voor de ingang van bunker 1 (© aOE).....	18
Fig. 12: Zicht vanuit het noordoosten op de aangetroffen structuren voor de ingang van bunker 1 (© aOE).....	18
Fig. 13: De contouren van bunker 1 en de digitaal opgemeten structuren ter hoogte van de ingang (© aOE).....	19
Fig. 14: Zicht van bovenuit op de aangetroffen structuren aan de ingangspartij van bunker 1 (© aOE).....	19
Fig. 15: Aan de frontzijde waren gaten voorzien om er piketten in te plaatsen en om er prikkeldraad of camouflage aan te bevestigen (© aOE).....	20
Fig. 16: Coupe op de loopgraaf (rechts van de paaltjes). De vulling van de loopgraaf is door de humeuze component duidelijk te onderscheiden (© aOE).....	20
Fig. 17: Frontaal zicht op de voorzijde van de bunker 2 na de eerste ingreep (© aOE).....	21
Fig. 18: Zicht op de resten, die vóór de bunker aangetroffen werden. Links: een restant van de <i>duckboard</i> , die als lager gelegen overloop fungeerde. Midden: twee opeengestapelde <i>duckboards</i> geven een aanpassing van de loopgraaf aan. In de bovenhoek zijn enkele afwijkende planken en een metalen buis te zien, vermoedelijk een verstoring (© aOE).....	21
Fig. 19: Zicht vanuit het oosten op de zone vóór de bunker. De grijze vlekken zijn bominslagen, die deels met grijze leperiaanse klei (zandzakken) gevuld zijn (© aOE).....	22
Fig. 20: Zicht vanuit het zuiden op de zone vóór bunker 2 (© aOE).....	22
Fig. 21: De contouren van bunker 2 en de digitaal opgemeten structuren aan de voorzijde (© aOE).....	23
Fig. 22: Bovenaanzicht van de aangetroffen structuren aan de ingangspartij van bunker 2 (© aOE).....	23
Fig. 23: Zicht van bovenuit op de zone vóór de bunker nadat een <i>duckboard</i> is weggehaald. Van boven naar onder: de L-vormige aanbouw tegen de bunker, de overblijvende <i>duckboard</i> en een inslag, die deels met grijze klei gevuld is (© aOE).....	24
Fig. 24: Zicht van bovenuit op de L-vormige aanbouw en de houten koker langswaar overtollig water werd geëvacueerd (© aOE).....	24
Fig. 25: Zicht op de L-vormige aanbouw vanuit het zuidwesten van waaruit de houten koker start (© aOE).....	25
Fig. 26: Coupe op de loopgraaf met (weggenomen) <i>duckboard</i> (links) en de oudere, opgegeven loopgraaf (rechts), waarbij veel houtresten in de vulling zijn terechtgekomen. Ook de kleiige vulling van een inslag valt op. De inslag had ook een communicatiekabel (links van de meetbaak) uitgeschakeld (© aOE).....	26

8.3 FOTOLIJST

Foto's kunnen opgevraagd worden via <https://www.onroerendergoed.be/nl/diensten/archief/>

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

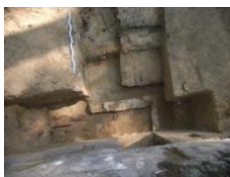
46

47

48

49

50

51

52

53

